

ДО ІСТОРІЇ ФОРМ РОДОВОГО ВІДМІНКА ІМЕННИКІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕСОПНИЦЬКОГО ЄВАНГЕЛІЯ 1556-1561 рр.)

Статтю присвячено проблемі формування закінчень родового відмінка іменників чоловічого роду в українській мові.

Ключові слова: іменник, флексія, родовий відмінок.

Сучасні відмінкові закінчення іменників в українській мові є результатом тривалого процесу розвитку і вдосконалення граматичної системи і постали внаслідок взаємодії та взаємовпливу форм іменників різних типів основ. Протягом тривалого періоду відбувалися глибокі перетворення в самій системі відмінювання, істотно змінювалися відмінкові флексії, відбувався процес формування спеціальних суфіксів-детермінативів, які пізніше стали флексіями. І хоча всі слов'янські мови мали єдине джерело формування граматичної системи – праслов'янську мову, кожна мова має специфічні риси іменникової словозміни. Кожна мова виробляє «свої засоби вираження граматичних (категоріальних) значень, і ці процеси формалізації можуть охоплювати великі періоди, як і шліфування та усталення літературних норм вживання граматичних форм слів» [10, 38].

В українській мові, на відміну від російської та білоруської мов, значно більше іменників чоловічого роду у родовому відмінку однини мають закінчення **-у(-ю)**, попри те, що в давньоукраїнській мові переважали закінчення **-а(-я)**. Тому дослідників цікавить, з якого часу і на якій території набуває поширення закінчення **-у(-ю)** у формі родового відмінка тих іменників, що мають його в сучасній українській мові. І хоча словозміну іменників на матеріалі пам'яток XVI ст. мовознавці вже досліджували [8], цікавими будуть спостереження над мовою окремих давньо- та староукраїнських пам'яток, зокрема Пересопницького Євангелія 1556-1561 рр. як одного з перших перекладів євангельського тексту українською літературно-писемною мовою, що стала зразком для подальших перекладів канонічних текстів.

У тексті пам'ятки іменники чоловічого роду у родовому відмінку однини зафіксовано із закінченнями: **-а(-я)**, **-оу (-ю)**, **-є**. Такі закінчення мали іменники різних типів давніх основ іменників. Давньоукраїнська мова успадкувала від праслов'янської у родовому закінченні **-а (-я)** колишніх **-ǫ- (-jǫ-)** основ, **-у** – від **-ŭ-**основ, **-є** – від консонантних основ на **-n-**. Іменники **-ī-**основ фіксуються з вторинними закінченнями **-а (-я)**, а не первинним **-и**, отже, процес уніфікації відмінкових закінчень частково вже відбувся.

Закінчення **-а(-я)**, як відомо, є закінченням родового відмінка однини іменників колишніх **-ǫ-(-jǫ-)**основ. Проте це закінчення, на думку багатьох дослідників, є рефлексом індоєвропейського закінчення відкладного відмінка (або аблатива) **-ōd (-ād)**, а давнє закінчення родового ***-ōs** було втрачено [5, 386]. Взагалі використання аблатива у функції генітива однини в основах на **-ǫ-** вважають однією з рис, спільних для слов'янських та балтійських мов [2, 31].

Флексія **-у** є первинною флексією родового відмінка однини іменників **-ŭ-**основ, що відіграли важливу роль в історії слов'янської словозміни. Ще в дослов'янський період окремі іменники **-ŭ-**основ почали переходити до інших типів основ – відбулося зближення і змішування їх з основами на **-ǫ-**. Н. Ван-Вейк зазначав, що в старослов'янських текстах тільки два іменники (**воль** і **поль**) послідовно вживаються із закінченнями **-ŭ-**основ [4, 241]. Навіть іменник **сынъ**, який до іменників **-ŭ-**основ зараховують усі граматисти, у родовому, за даними “Старославянського словаря” (1999), має закінчення **-а** і **-оу**, причому **-а** на першому місці [див. с. 675-676], отже, вживалося частіше. Про вплив **-ŭ-** на **-ǫ-**основи у родовому у східнослов'янських пам'ятках XI ст. писав Л.А. Булаховський [3, 135].

Одним із чинників, що впливав на формування закінчень родового відмінка однини іменників чоловічого роду, було перетворення системи семантичних і граматичних категорій, зокрема становлення лексико-граматичних категорій іменника у слов'янських мовах. До таких категорій можна віднести лексико-граматичну категорію істот/неістот: «у переважній більшості слов'янських мов категорія істоти-неістоти має додаткові засоби вираження на формальному рівні – в тих випадках, коли існує варіативність флексій. Так, в усіх слов'янських мовах, за винятком сербо-хорватської [безальтернативне закінчення **-а**], у родовому відмінку однини іменники чоловічого роду на позначення живих істот мають закінчення **-а(-'а(-я))** з попереднім м'яким

приголосним), тим часом як іменники на позначення предметів можуть мати флексію **-а** або **-у** (**-и**); вибір тієї чи іншої флексії регулюється правописом кожної мови» [6, 25].

На вибір закінчень іменників, що позначають неістот, впливало, очевидно, формування та подальший розвиток лексико-граматичних категорій, пов'язаних з категорією числа: конкретних та абстрактних іменників, категорією речовинності, збірності. У відмінковій системі української мови, як зауважує М.Я. Плющ, категорія конкретності – абстрактності знаходить своє вираження в тому, що іменники з абстрактним значенням переважно мають тільки однину або тільки множину, крім того, «назви конкретних предметів, що піддаються лічбі, протиставлені всім іншим назвам узагальненого характеру, збірним та іншим, що мисляться як невизначена єдність», що виявляється у флексіях родового відмінка однини іменників чоловічого роду [10, 37]. Стосовно речовинних іменників, то на зв'язок між категорією речовинності і категорією відмінка теж вказують дослідники (А.М. Шамота): «Вживання даного розряду слів властиве також і в зв'язку з категорією відмінка, зокрема, у формі родового відмінка однини іменників чоловічого роду II відміни» [6, 15].

Автори багатотомної колективної праці «Терия функциональной грамматики» у розділі, присвяченому семантичній категорії «кількісності», наголошують на тому, що кількісне поле може перетинатися чи накладатися на категорії одиничного/загального, означеності/неозначеності, і «такий перетин поля кількісності з поняттям одиничного/загального виражається насамперед в іменниках, оскільки ідея «одиничного» (конкретного, предметного тощо) або «загального» (абстрактного, збірного, нерозчленовано-речовинного та ін.) закладена в них уже лексично ..., а ідея числа і взагалі кількості може бути виражена різними засобами» [11, 170–171]. Це положення важливе для подальшого дослідження зазначеної проблеми, бо базується на матеріалі різних мов, у яких відповідні категорії можуть бути як експліцитні, так і імпліцитні.

Усе це свідчить про складну природу взаємодії граматичних та семантичних категорій (у тому числі й прихованих), про різне співвідношення граматичного та лексичного у цій взаємодії в процесі історичного розвитку кожної окремої мови. У зв'язку із цим варто згадати працю чеського дослідника Ф.В. Мареша «Історичний розвиток слов'янського іменного відмінювання» (1967-1968), у якій він писав: «історичний розвиток іменного відмінювання ... чудово впорався з новою ситуацією, створеною істотним перетворенням системи семантичних і граматичних категорій» [13, 42].

Залежно від уживаних закінчень, іменники, зафіксовані в Пересопницькому Євангелії, можна об'єднати у такі групи:

1. Іменники з флексією **-а** (**-а**), до якої входять іменники, що колись належали до різних типів основ:

– **-ѡ-** (**-јѡ-**): **бѣрега** (ПЄ, 361), **города** (273), **друга** (327), **моужа** (289), **стола** (168), **оученика** (158);

– **-ѣ-**: **сѣна** (180) замість **сыноу**;

– **-ї-**: **голоуба** (144), **ѡгна** (236) замість **голоуби**, **ѡгни**;

– **-п-**: **рѣменѡ** (255) замість **рѣменѣ**.

2. Іменники з флексією **-оу** (**-ю**), у якій представлені іменники **-ѣ-** основ **домоу** (156), **мѣдоу** (308), **полоу** (252) з первинною флексією та іменники **-ѡ-** (**-јѡ-**)-основ, які виступають з вторинною флексією, напр.: **краю** (195), **соромоу** (276), **храмоу** (178) та ін. (замість **-а** (**-а**)).

3. Іменники, що фіксуються з варіантами флексій.

До цієї групи належать іменники **-ѡ-** (**-јѡ-**) та **-ѣ-** основ: **вѣтроу** – **вѣтра**, **законоу** – **закона**, **часоу** – **часа** та **врѣхоу** – **врѣха**. А також іменники з основою на приголосний (**-п**), які вживалися то з первинною флексією (**дѣнѣ** (159), **корѣнѣ** (163)), то з вторинною (**дѣнѡ** (155), **корѣнѡ** (163)), що з'явилася за аналогією до **-јѡ-** основ (але тільки **полоудѣнѣ** (162)).

У пам'ятці іменники певних семантичних груп мають у родовому відмінку однини тільки закінчення **-а** (**-а**):

– назви осіб (загальні і власні): **брата** (151), **врадника** (266), **раба** (197), **господарѡ** (187), **господина** (188), **лѣкарѡ** (208), **разбойника** (191), **сѣна** (379); **Адама** (254), **Василїа** (374), **Виктора** (370), **Гавриїла** (378);

– назви надприродних істот: **агїла** (143), **ар^ѣхагїла** (382);

– назви птахів: **голоуба** (144), **ѡр^ѣла** (204);

– назви конкретних предметів: **мѣча** (300), **свѣтил^ѣника** (383), **кораблѡ** (167), **стола** (168);

– назви місяців: **фѣврѡлѡ** (380), **дѣкѣ(б)рїа** (376), **маа** (358), **ав^ѣгоуста** (392);

– назви сторін світу: **сѣвера** (283), **вѣстока** (153), **юга** (283), **запада** (153) (зафіксовано тричі, проте один раз – **западоу**(281)).

В українській мові у двох останніх групах уживаються інші лексеми, але у назвах місяців зберігається закінчення **-а (-я)**. У назвах сторін світу у родовому нормативними є форми **півдня**, але **заходу**, **сходу**.

Закінчення **-у (-ю)** у формі родового відмінка у пам'ятці мають іменники: **бракоу** (280), **голодоу** (287), **громоу** (210), **домоу** (161), **дѣлоу** (254), **зѣнакоу** (340), **индикѣстоу** (365), **кѣминоу** (183), **краю** (195), **коуколю** (163), **ладаноу** (248), **лѣноу** (161), **людоу** (153), **мѣдоу** (308), **полоу** (252), **недостаткоу** (231), **рокоу** (253), **саноу** (203), **соромоу** (276), **собороу** (337), **трьгѣ** (218), **оучинѣкоу** (306), **храмоу** (178), **чиноу** (248), **вбычаю** (302), **шоумоу** (300), **ядоу** (219).

Як видно з наведених прикладів, первинне закінчення **-оу** зберігають іменники **домѣ**, **мѣдѣ**, **польѣ**, **чинѣ**, що належали до **й-основ**. Більшість же іменників має вторинну флексію **-оу**. Проте у тексті із закінченням **-у** зафіксовано й ті іменники, які різні мовознавці відносять до різних типів основ. Це іменники, які з'явилися в праслов'янській мові (інновації або запозичення), переважно девербативи, зокрема тюркізм **санѣ**, іменні основи на **-дѣ**, на **-тъкъ** (**ядоу**, **недостаткоу**, але **избы(т)ка** (279)), що, на думку С.Б. Бернштейна, зазнали впливу **й-основ** [1, 249–250]. Крім того, іменники **грѣмѣ**, **льнѣ**, **трьгѣ** більшість лінгвістів кваліфікує як іменники **-б-основ**.

Найцікавішою є третя група, в якій представлено іменники, що фіксуються з варіантними флексіями. Варіантні закінчення мають деякі географічні назви. Іменники, зокрема власні назви - ойконіми, зафіксовано з обома закінченнями: **Каперѣнаоума** (172) і **Каперѣнаоумоу** (152), **Назарѣта** (145) і **Назарѣтоу** (253) (деякі мають тільки флексію **-а**: **Виѣлѣсма** (142), **Ієроусалима** (170)). У старослов'янській мові ці іменники виступали із закінченням **-а**, так само і в сучасній українській літературній мові, проте у тексті Пересопницького Євангелія у першому випадку переважають форми на **-оу** (2:9), а в другому – на **-а** (7:2). Уживається в тексті форма з закінченням **-оу** у назвах міст – **Сидоноу** (210), **Тироу** (місто-держава), хоча в старослов'янських пам'ятках ці іменники фіксувалися лише із закінченням **-а**. У назві країни (**Єгипѣтъ**) варіантні флексії представлені однаковою кількістю прикладів: **Єгипѣта** (142) – **Єгипѣтоу** (143) (3:3). Можна припустити, що флексію **-а** писали за традицією, як у старослов'янській мові, а флексію **-оу** – під впливом живої вимови, що в подальшому закріпилося як норма. Іменник на позначення назви іншої держави у родовому відмінку має закінчення **-а** (**Ізѣрѣла** (250)), очевидно, як у старослов'янських текстах, так само у гідронімі виступає закінчення **-а** (**Івѣрдана** (145)), хоча у сучасній українській мові **Ізраїлю**, **Йордану**. Отже, наявність флексії **-у** свідчить про її поширення у живій розмовній мові на території, де була створена пам'ятка, а написання флексії **-а** можна пояснити впливом книжних традицій.

Ще не сформувалися закінчення іменників, об'єднаних у групу на позначення явищ природи: **громоу** (210), **дождѣ** (148), але **вѣтра** (1) і **вѣтроу** (2) (И як южь былѣ в лодѣ, тогѣды сталасѣ боурѣ великаѣ ѿ вѣтроу (213); а коли оученици ѿванѣнови ѿишѣли почаль мовити кѣ народо(м) ... чого естѣ вышѣли видѣти на поуустыни. тростиноу ли котораѣ то ѿ вѣтра колѣблѣ(т)сѣ (264)).

Іменник **вѣнѣ** вже втратив первинну флексію **-и** і зафіксований із вторинною флексією **-а** (**вѣна** (236)), але й не набув ще флексії **-ю**, що вживається в сучасній мові.

Спостерігаються хитання у групах іменників на позначення *речовини*, *рідини*: **кваса** (1) – **квасоу** (5) (почаль мовити напѣрѣѣ оучнѣкомѣ свои(м). стережитесѣ ѿ кваса фарисѣйскаго. што сѣ выкладаѣ лицемѣрство (279), и приказоваль имѣ рекоучи. бачѣте а выстерегайтесѣ квасоу фарисѣйскаго. и квасоу иродова (221)); **вѣцѣта** (1) – **вѣцѣтоу** (1) (Былѣ пакѣ тамѣ сѣсоудѣ поставлены(и) плѣный вѣцѣта (358), оукарѣли сѣ емоу тамѣ воиноуѣ приходѣчи. и вѣцѣтоу подавали емоу (305)); у назвах *часових проміжків*: **вѣка** (5) – **вѣкоу** (1) (то е(ст). иже слыши(т) слово бжѣе, и печаль вѣка сѣго. и прелестѣ богатѣства подавлѣ(т) слово (163), И похвалиль г(с)пдарѣ справѣдоу несправедливого. и(ж) тоѣ вѣнѣ моудре оучиниль. бо сѣѣе того то вѣкоу моудрѣѣшии соу(т). нижѣли сѣѣе свѣта в родѣ своемѣ соу(т) (288)), **часа** (9) – **часоу** (21) (и оузѣдоровлена естѣ дѣщерѣ сѣѣѣ того часа (168); а вни того (ж) часоу, zostавивѣши сѣѣ(т) свою, и за нимѣ пошѣли (145)), але **рокоу**; назви, що передають *психофізіологічний стан*: **страха** (5) – **страхоу** (1) (и рекли иже привидѣніе е(ст). а ѿ страха закрычали (166); а видѣ же ни единого не было. которыи бы тоѣ явнѣ мѣль мовити. длѣ страхау жидовѣскаго (331)), **сѣна** (3) – **сноу** (1): Вставши ѿсифѣ ѿ сѣна. оучиниль, якѣ же повелѣль емоу агѣль гнѣ. (142); Але пойдоу абы(х) его

зо снѣ збоудиль. (341)); у групі іменників на позначення назв *процесів, властивостей, ознак, явищ суспільного життя, загальних і абстрактних назв*: **грѣха** (5) – **грѣхоу** (1) (але то в^дсе // вамь оучинѣть дла имени моего. бо не з^днають того который мене послалъ. бы(х) былъ не пришоль и не мовиль имь. **грѣха** бы не мѣли. але ннѣ вымовитисѣ не могу(т). ѿ грехоу своего (351)), **закона** (9) – **законоу** (11) (ѿповидѣли емоу народи рекоучи. мы есмо слышали **изъ закона**. иже х̄с̄ пребывае(т) навѣкы. (345); а коли **внъ** тоє до ни(х) мовиль. почали сѣ на него **законоу** оученыи, и фарисѣвѣ велми, гнѣвати (278)), **розоума** (2) – **розоумоу** (2) (И оуслышав^дши тыи которыи были оу него повиноватыи. вышли его поимати. бо мовили иже ѿишоль ѿ **розоумоу**...(211); Прото иже есми ещє недооумель, прє несталость **розоума** моего (392)); **соуда** (1) – **соудоу** (2): и наоучаетъ **в** бл(с)веньствѣ. и **в** слѣпомь вождоу. а несправе(д)ливого **соуда** противъ ближнихъ заборонѣеть (260); тыжь повѣдаеть, иже естъ **дла соудоу**, на тотъ то свѣтъ пришоль (336)), але тільки **голодоу**, **трьгѣ**, **оучинѣкоу**, **вбычаю**.

У пам'ятці з паралельними закінченнями вживаються переважно іменники колишніх **-ѡ-**основ. Більшість форм зафіксовано із закінченням **-а**. Ці іменники у старослов'янській мові у відповідній формі мали закінчення **-а**.

винограда (11) – **виноградоу** (1): Подобно є(ст) цр(с)тво нб(с)ное члѣкови господарномѣ, которыи вышоль рано на свитаню, абы наляь работниковъ **до винограда** своего... И рекль и(м), идѣте и вы **до виноградоу** моего, а ш^дто боуде справе(д)ливе воз^дмете (176). У сучасній українській літературній мові іменник **виноград** у родовому однини має закінчення **-у**, а в старослов'янських, церковнослов'янських текстах, в оригінальних творах XI-XIV ст., у діловій українській мові XIV-XV ст. – **-а**.

гроба (11) – **гробоу** (2): и трасенѣ землѣ с^дталосѣ є(ст) великое. бо аггль гнѣ изыше(д)ши с нбсе. пристоупив^дши ѿвалиль камень ѿ д^двери **гроба**. и сѣль на немь (196); и была тоу мрїа магдалина. а дрѣгаѣ мрїа сѣдѣла тамь **напроти(в) гробоу**. (195).

народа (24) – **народоу** (2): и хотѣль єго оубити. але боял^дсѣ **народа**. бо яко пр(о)рка єго мали (166); и было **народоу** мытниковъ м^дного (259).

Серед іменників з паралельними закінченнями трапляються й ті, які різні лінгвісти кваліфікують по-різному щодо належності до **-ѡ-** чи **-ѡ-**основ (***plodъ**, ***rodъ**, ***sQdъ**, ***jadъ**, ***grѣхъ** та ін.), напр.:

плода (5) – **плодоу** (15): не може(т) бо древо доброе злого **плода** родити. ани ты(ж) злое древо, доброго **плода** родити. Вса^кое бо древо, которое не роди(т) доброго **плодоу**. высѣкаю(т) єго (151).

голоса (6), **гласа** (4) – **голосоу** (1): Єго же то вы. **голоса** николи естє не слыхали (327); и якъ же естъ писано въ к^днигахъ пр(о)р(о)чства ісаія пр(о)р(о)ка рѣкоучего. **гласа** волающаго въ поустыни (254); а за чоужимъ не йдоуть. але ещє и оутекають ѿ него. бо не з^днаю(т) // **голосоу** чоужого (338).

рода (5) – **родоу** (1): Комуу приподобны люде **рода** сего. и чомуу соуть подобны. (265); Члѣкъ нѣкоторыи доброго **родоу**. ѿишо(л) на стороноу далекоюу. (294).

Аналізовані іменники в сучасній українській літературній мові у формі родового відмінка мають закінчення **-у** (*віку, вітру, голосу, закону, роду, сну, часу* та ін.), крім іменників *плід*, що має форми *плода́ і плоду́*, та *тріх*, який має закінчення **-а**. Іменник **грѣхъ** у пам'ятці переважно уживається із закінченням **-а**, нормативними були вони в старослов'янській мові та давньоруській літературній мові. У східнослов'янських пам'ятках XI-XIII ст. закінчення **-ѡ-**основ він мав лише у родовому відмінку множини [9, 41]. На думку С.Б. Бернштейна, іменник ***grѣхъ** є девербативом від дієслова ***grѣti**, тому віднесення його до **-ѡ-**основ є помилковим [1, 138]. Очевидно, збереження давньої форми у родовому відмінку було підтримане книжною традицією.

В Остромировому Євангелі трапляється чимало прикладів іменників колишніх **-ѡ-**основ, у яких в родовому відмінку однини переважають уже вторинні флексії, що з'явилися за аналогією до **-ѡ-**основ. Аналізуючи українські писемні пам'ятки XVI ст., І.М. Керницький зробив висновок про те, що «форми родового відмінка на **-у** в міру наближення до нашого часу набирають все більшого поширення» [8, 23].

На окрему увагу заслуговує іменник **връхъ** 'верхня частина чогось, вершина, верхівка', що належав до **-ѡ-**основ. Він фіксувався переважно з первинним закінченням **-у** як у старослов'янських, так і в давніх східнослов'янських пам'ятках. Проте здавна в аналізованій формі могла бути й інша флексія – **-а**, зокрема у формах з прийменником **до**: **до връха** (СС, 134), **до връха** (СДЯ, II, 269), **до връха** (ССУМ, I, 167). У Пересопницькому Євангелі іменник має паралельні закінчення: **връхоу** (1) – **връха** (2): а и запона цркви^днаа передраласѣ надвое ѿ //

врѣхоу ажь до долоу (ПС, 238); **ѿ** конѣца земѣли ажь до **врѣха** нѣба (233); и рѣкль имь їс, наплнѣтѣ ты(и) соудины водою. а ѿни налили и(х) ажь **доврѣха** (319). У сучасній українській літературній мові іменник **верх** у родовому однини вживається з різними закінченнями залежно від значення: **верху** “верхня частина чогось”, а **верха** – “дах, димар, у шапці”.

Крім двох груп іменників (речовинних і збірних; абстрактних), О.О. Шахматов у класифікації, в основу якої було покладено семантичний принцип, виділяв ще одну групу, до якої належали іменники на позначення місцевості чи місця (після прийменників). Він наводив приклади як із давніх східнослов'янських пам'яток, так і сучасних східнослов'янських мов, зокрема української, та діалектів: **с мосту, до брегу, от берегу, с Дону**; укр. **краю, дому, двору, раю** та ін. [12, 240–249]. У Пересопницькому Євангелії зазначена група представлена переважно формами на **-а**, напр.: **до ада** (159), **изь двора** (227), **до в'сѣакого города** (273), **до ратуша** (356), **ѿ бѣрега** (361), але **до храмоу** (178), **з' выш'него краю** (195).

Отже, мовний матеріал аналізованої пам'ятки засвідчує один з фрагментів процесу подальшої формалізації лексико-граматичних категорій в українській мові, що знаходить формальне вираження у різних флексіях. Це, зокрема, вироблення протиставлень як конкретних реалізацій лексико-граматичних і семантичних категорій: істот – неістот, конкретності – абстрактності.

Категорія істот – неістот, що сформувалася на ґрунті категорії персональності-імперсональності [7, 67], має додатковий формальний засіб вираження категорійної семантики: іменники на позначення осіб (і власні назви, і загальні) мають лише закінчення **-а (-я)** (**господина, єп(с)па, п'ѣвца, Адама, Костѣ(н)тина, Павла**), а іменники, що належать до групи неістот, характеризуються варіантністю флексій залежно від групування іменників за семантичною ознакою (**пнѣ(д)лка, фѣвралѣ; страхоу, соромоу, голодоу**). Конкретні іменники протиставляються абстрактним (**палца, хлѣба, рѣмена, крѣста; трѣгѣ, вбычаю**), хоча ще не завжди послідовно. Засвідчено також у цей період процес граматичного оформлення категорії речовинності. Більшість іменників, що належать до лексико-граматичного розряду матеріально-речовинних і позначають речовини або продукти природного походження чи виготовлені людиною: назви рослин (злаків і трав), продуктів харчування, рідини, різних матеріалів (**куколю, л'ноу, квасу, к'миноу, мѣдоу, щѣтоу, ядоу, ладану**) мають закінчення **-у**, хоча в деяких випадках є й варіанти із закінченням **-а**.

Порушення книжних, літературних норм, варіативність відмінкових форм іменників чоловічого роду у родовому відмінку однини у пам'ятці свідчить про те, що іменникові форми із закінченням **-у** в аналізованій період на Волині були живими формами. Дослідження проблеми дублетів **-а/-у** у родовому відмінку однини іменників чоловічого роду в українській мові має полягати не тільки у вивченні конкретних випадків аналогії як одного з визначальних чинників у формуванні морфологічної парадигматики, але й взаємодії граматичних, лексико-граматичних і семантичних категорій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бернштейн С.Б. Очерк сравнительной грамматики славянских языков. Чередования. Именные основы. – М.: Наука, 1974. – 378 с.
2. Бирнбаум Х. Праславянский язык: Достижения и проблемы в его реконструкции: Пер. с англ./ Вступ. ст. В.А. Дыбо и В.К. Журавлева. – М.: Прогресс, 1987. – 512 с.
3. Булаховский Л.А. Исторический комментарий к русскому литературному языку. – К.: Рад. школа, 1958. – 488 с.
4. Ван-Вейк Н. История старославянского языка / Пер. с нем. В.В. Бородич. Под ред. и с прилож. Н.А. Кондрашова. – М.: Изд. Иностран. лит-ры, 1957. – 368 с.
5. Ильинский Г.А. Праславянская грамматика. – Нежин: Типо-лит. «Печатник», 1916. – 536 с.
6. Исторична типологія слов'янських мов / НАН України Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. – К.: Наук. думка, 1986. – Ч. 2 / С.С. Єрмоленко, О.С. Мельничук, О.Б. Ткаченко [та ін.]; за ред. О.Б. Ткаченка. – К.: Довіра, 2008. – 264 с.
7. Історія української мови: Морфологія / С.П. Бевзенко, А.П. Грищенко, Т.Б. Лукінова та ін. – К.: Наук. думка, 1978. – 539 с.
8. Керницький І.М. Система словозміни в українській мові: На матеріалах пам'яток XVI ст. – К.: Наук. думка, 1967. – 286 с.
9. Нариси з морфології старослов'янської мови східнослов'янських пам'яток XI–XIII ст./ НАН України Ін-т української мови. / Г.П. Арполенко, З.Г. Козирева, Г.І. Лиса та ін., відпов. ред. В.В. Німчук. – К., 2008. – 192 с.
10. Плющ М.Я. Категорії суб'єкта і об'єкта в структурі простого речення. – К.: Вища школа, 1986. – 176 с.
11. Теория функциональной грамматики: Качественность. Количественность. – Санкт-Петербург: Наука, 1996. – 264 с.
12. Шахматов А.А. Историческая морфология русского языка. – М., 1957. – 400 с.

13. Mareš F.V. The Historic Development of the Slavic Noun Declension II (The Development of Forms) // Československé přednášky pro VI. Mezinárodní sjezd slavistů v Hraze (D.Havránek, ed). – Praha: Academia, 1968. – S. 37–46.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

- ПС – Пересопницьке Євангеліє 1556–1561: Дослідження. Транслітерованій текст. Словопоказчик. / Вид. підгот. І.В. Чепіга за участю Л.А.Гнатенко. Наук. ред.. В.В.Німчук. – К., 2001. – 703 с.
- СДЯ – Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.): В 10 т./ Ин-т рус. яз.; Гл. ред.. Р.И.Аванесов. Т.2.– М.: Рус. яз., 1989. – 494 с.
- СС – Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков): Около 10 000 слов / Э. Благова, Р.М. Цейтлин, С. Геродес и др. Под ред. Р.М. Цейтлин, Р. Вечерки и Э. Благовой. – 2-е изд., стереотип. – М.: Рус. яз., 1999. – 842 с.
- ССУМ – Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: У 2-х т. / Редкол.: Д.Г.Гринчишин, Л.Л.Гумецька, І.М. Керницький. – К.: Наук. думка, 1977–1978. – Т. 1–2.

Статья посвящена проблеме формирования окончаний родительного падежа имен существительных мужского рода в украинском языке.

Ключевые слова: имя существительное, флексия, родительный падеж.

The article is devoted to formation of endings genitive case of nouns masculine gender in the Ukrainian language.

Key words: the substantive, the ending, the genitive.